

The current stage of land using in Ukraine has been made, it is characterized by highly agricultural development, plowed land, intensity, environmental unsubstantiated and lack of environmental protection financing . Environmental and economic impacts of land reform in the agricultural sector has been detected and analyzed.

The system of priority directions and mechanisms of purposeful state policy in the sphere of land relations and land using, which is based on the requirements of ecological balance and the needs of social and economic development has been suggested. So the general conclusion is that we need to develop flexible, science-based system of land using for each climatic zone, agricultural enterprises and farms that would meet the interests of all categories of landowners and would ensure high productivity of arable land, preservation and reproduction of soil fertility.

Keywords: *land using, land reform, agricultural production, ecological stage of land, degradation processes of soil, soil-protecting measures, public lands, public policy*

УДК 339.172:338.433

РОЗВИТОК ОРГАНІЗОВАНОГО АГРАРНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

С. А. СТАСІНЕВИЧ,

кандидат економічних наук

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

e-mail: Stasinevych@mail.ru

С. М. ВАЛЯВСЬКИЙ,

кандидат економічних наук

**Полтавський національний технічний університет
ім. Юрія Кондратюка**

e-mail: Valyvskiy@ukr.net

Анотація. *Нині гостро стоїть проблема створення в агропромисловому комплексі суцільного організованого ринку, тобто активації біржової діяльності для вільного обігу товарів шляхом організованої торгівлі на базі спотових та строкових контрактів в умовах рівноправного доступу учасників, добросовісної конкуренції, ціноутворення на основі співвідношення попиту й пропозиції.*

У статті подано результати аналізу проблем сучасного стану аграрного ринку України та пропозиції щодо ефективного подальшого його функціонування шляхом розвитку біржового сегменту.

У процесі дослідження та викладу матеріалів використано загальнонаукові та статистичні методи, зокрема метод порівняння, аналізу й синтезу, структуризації, графічний.

Незважаючи на наявність 550 бірж, через біржі на внутрішньому ринку сільськогосподарськими підприємствами реалізується мізерна частина продукції. Подібна ситуація сформувалася й щодо зовнішньоекономічних операцій з агропродукцією: угоди лише фіксувалися (реєструвалися) на акредитованих біржах, а фактично укладалися (а на сьогодні тільки укладаються) трейдерами.

Потрібна консолідація зусиль з боку держави та існуючої мережі діючих агропромислових бірж у напрямі розбудови організованого аграрного ринку. Для цього необхідне створення державного інституту з регулювання та координації діяльності професійних учасників біржової торгівлі для оптимального співвідношення елементів ринкової економіки та державної участі.

Ключові слова: аграрний ринок, ринкові відносини, біржова торгівля, державне регулювання, мінімізація

Актуальність. Перехід до ринкових відносин в Україні на аграрному ринку відбувався без цілеспрямованої стратегії та системного підходу регулювання з боку держави. Політика "відпуску" цін – повна раптова їх лібералізація призвела до розбалансованості економіки й кризових явищ, у тому числі в провідному секторі – аграрному. Фінансова неспроможність держави не дала змоги здійснити підтримку розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва, держава де-факто усунулася від реалізації ефективних заходів регулювання ринкових процесів. Як наслідок, відбулося самовільне формування та функціонування двох практично незалежних аграрних ринків: організованого (біржового) з елементами державного впливу та винятково комерційного (позабіржового) з прерогативою елементів тіньових ринкових відносин. Причому останній є домінуючим і прогресуючим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні й практичні аспекти проблем розвитку організованого аграрного ринку та його інфраструктури представлені науковими працями дослідників: Б. Л. Бернштейна [1], М. О. Солодкого [2], О. М. Шпичака [3], В. О. Яворської [2] та інших.

Мета дослідження – висвітлення результатів продовження досліджень проблем сучасного стану оптового ринку сільськогосподарської продукції України та розробки пропозицій щодо його подальшого ефективного функціонування шляхом розвитку біржового сегмента.

Матеріали і методи дослідження. У процесі дослідження та викладу матеріалів використані загальнонаукові та статистичні методи, зокрема метод порівняння, аналізу та синтезу, структуризації, графічний.

Результати дослідження та їх обговорення. Біржовий рух, відродившись на теренах України в 1991 р., після короткострокової активізації в 1995–1996 роках перейшов спочатку до стагнаційного періоду, а нині занепав. Причини такої трансформації діяльності бірж у країні мають двоїстий характер. З одного боку, бізнесові структури, які вже досягли значних фінансових накопичень і створили великі приватні господарюючі формування, перестав влаштовувати біржовий ринок із рівноправним

доступом та вільною конкуренцією. З другого боку, державний механізм регулювання ціноутворення та організації торгівлі виявився на практиці неідеальним, хоча держава постійно декларувала свої наміри підтримувати прозорі ринкові відносини на засадах вільної конкуренції з елементами державного регулювання та контролю. Унаслідок цього, товарний біржовий ринок остаточно «програв» неорганізованій торгівельній діяльності в сукупності з функціонуючим у тіньовому режимі ринку. Товарні біржі «завмерли» в очікуванні належної інфраструктури, організаційно-економічного механізму цивілізованого ринку.

Така сама участь спіткала і ринок агропродовольчої продукції. На сьогодні цей ринок не є суцільним середовищем, організованим і діючим за однаковими правилами, а представляє собою роздроблені торгівельні сектори, в яких панують окремі приватні інтереси трейдерів та незначний практично ізольований і обмежений сегмент, створений державним агентом. Так, у 2005 р. в Україні було створено Аграрну біржу – єдину державну товарну біржу [4]. Вона мала на меті забезпечення рівних умов для всіх учасників біржової торгівлі та сприяння розвитку ринку товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція.

Певний час Аграрна біржа займала провідні позиції з так званої організації торгівлі сільськогосподарськими товарами в країні, а головне, за її межі. У 2010 р. обсяги реалізованої на біржах України сільськогосподарської продукції, яку згодом спрямовували на експорт, по ряду видів становили майже 100% від усієї біржової торгівлі даного товару. За рахунок цього практично й існували біржі. Торгівельні операції біржі на внутрішньому ринку стосувалися діяльності Аграрного фонду [5], що виступав у ролі державного учасника ринку стосовно об'єктів державного цінового регулювання, згідно з нормами Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV [6].

Відповідно до зазначеного Закону, держава повинна здійснювати регулювання гуртових цін окремих видів агропродовольчих товарів встановлюючи мінімальні та максимальні інтервенційні ціни, як індикатор для здійснення державним оператором аграрного ринку державних інтервенцій (відповідно фінансових і товарних) в обсягах, що дають змогу встановити фіксінг (ціну рівноваги). Прописано здійснення фінансових і товарних інтервенцій Аграрним фондом шляхом, відповідно, придбання та продажу окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку (Аграрній біржі) на умовах споту або форварду. Проте застосовується такий метод цінового регулювання в недостатньому за обсягами діапазоні. Причини криються в недостатності бюджетних коштів, несвоєчасності та непослідовності підзаконних регулятивних рішень та корумпованості системи.

На початок 2014 р. діяльність здійснювало 207 бірж, що становить 35,3 % від зареєстрованих, серед функціонуючих 10 агропромислових (див. таблицю) [7].

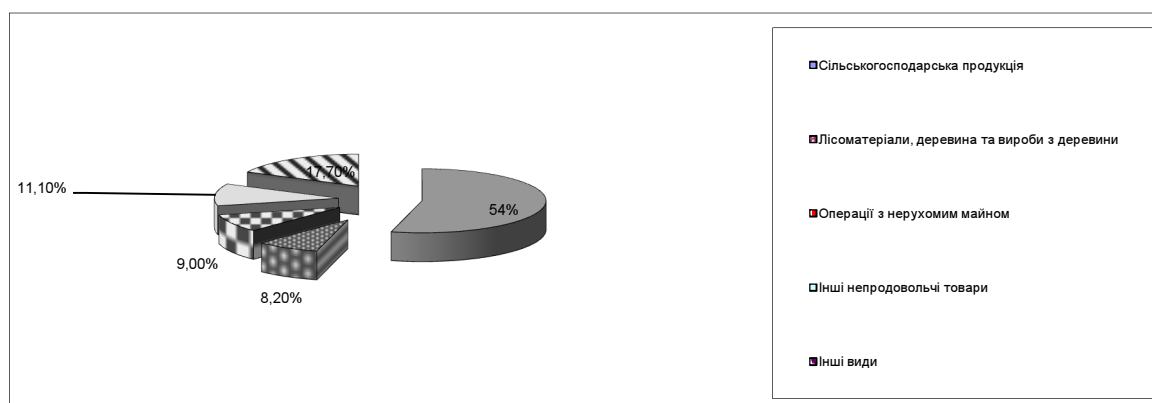
Кількість бірж в Україні на початок року, одиниць

	2010	2011	2012	2013	2014
Зареєстровано – усього	510	537	570	574	586
Діючі – усього	331	339	289	260	207
у % до зареєстрованих	64,9	63,1	50,7	45,3	35,3
у тому числі агропромислові	17	17	14	12	10

За даними Державної служби статистики України [7], на початок 2015 р. кількість товарних бірж в Україні налічувала 555 одиниць, у тому числі 24 агропромислових (без урахування тимчасово окупованої території АРК та частини зони проведення антитерористичної операції), але у 2014 р. діяльність здійснювало лише 146 бірж, тобто функціонувала $\frac{1}{4}$ цих установ.

Для усунення зазначених проблем існує нагальна потреба у комплексному законодавчому врегулюванні принципів функціонування цих регульованих ринків, правових взаємовідносин між їхніми учасниками та розбудові інфраструктури цих ринків.

У 2014 р. угоди щодо сільськогосподарської продукції становили понад 50 % від загальної кількості (див. рисунок) [7].

Структура укладених угод за товарними групами на біржах України в 2014 році

Біржова торгівля продукцією і товарами представлена переважно спотовим ринком (укладання угод на реальний товар із негайною поставкою). На умовах споту було укладено 65% усіх біржових угод.

Сільськогосподарський виробник, у зв'язку із сезонністю виробництва, найбільше страждає від нерозвиненої структури біржового ринку. Природа його діяльності така, що без механізму біржової торгівлі йому просто неможливо досягти бажаної ефективності. Без прозорого біржового цінового механізму сільськогосподарський виробник фактично стає неспроможним реалізувати надану йому економічну свободу, продавати вироблену продукцію за реальною ціною, бути впевненим у виконанні укладених ним угод, страхувати свій урожай від зміни цін на ринку тощо. Через це українські сільськогосподарські виробники на сьогодні 20–30 % своїх прибутків витрачають на сплату послуг трейдерам-тінювикам.

Біржова торгівля ж сільськогосподарським товаровиробникам в Україні переважно недоступна, що пов'язано з дрібними партіями однотипної продукції, складності участі в торгах, залежність від крупних трейдерів, які проводять їх товарне кредитування, непристосованістю до біржової "гри" на цінових котируваннях.

Отже, до причин слабого функціонування біржової торгівлі товарами аграрного походження в Україні слід віднести нерозвиненість нормативно-правової бази з питань організації біржової діяльності, особливо укладання строкових контрактів, роздробленість сільського господарства, кризовий стан більшої частини сільськогосподарських підприємств, тінізацію товарообігу, низький рівень товарності вітчизняної аграрної продукції, практичну відсутність біржової інфраструктури (належної логістики, транспортного обслуговування, належних складських приміщень, організаційного механізму взаємодії з консалтинговими і маркетинговими фірмами, банків із аграрними підприємствами), недостатній розвиток стандартизації біржових контрактів та клірингового механізму, психологічне несприйняття біржового хеджування, присутність недоліків в інформаційному забезпеченні.

Тому, незважаючи на наявність 550 бірж, через біржі сільськогосподарськими підприємствами реалізується мізерна частина продукції як рослинництва, так і тваринництва (у межах відсотка), ряд класичних у світі біржових товарів сільськогосподарського походження, незважаючи на їх вітчизняне виробництво (наприклад, цукор) не торгується на українських біржах.

Подібна ситуація сформувалась і щодо зовнішньоекономічних операцій з агропродукцією: угоди лише фіксувалися (реєструвалися) на акредитованих біржах, а фактично складались а нині винятково укладаються трейдерами.

Таким чином, на аграрному ринку України не відтворюються стан добросовісної конкуренції та процес вільного (ринкового) ціноутворення.

Позабіржовий ринок, який у нашій країні становить до 99 % від усього аграрного ринку, не дає змоги здійснити моніторинг реальної цінової динаміки через свою тінізацію, а ринок державних закупівель є ринком з одним покупцем чи продавцем, залежно від виду державних інтервенцій (фінансової чи товарної), а тому також не забезпечує достеменно ринкового ціноутворення.

Досвід окремих країн, які нині мають розвинений біржовий ринок (зокрема, Угорщини), свідчить про можливість у сучасних умовах інтенсивного (за короткочасний період) проходження послідовно традиційних еволюційних етапів свого формування й розвертання діяльності: спотовий, форвардний, ф'ючерсний, опціонний ринки. Український біржовий аграрний ринок зупинився у своєму розвитку на торгівлі посередньо форвардних контрактів. До розвинених ринків належать ф'ючерсні та опціонні ринки. Вони виконують важливу функцію страхування, оскільки можуть надавати захист від волатильності цін, яка є об'єктивною для ринку сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки через сезонність їх виробництва та споживання. Широке застосування у світі ф'ючерсів при торгівлі про-

дукцією сільськогосподарського походження пояснюється саме можливістю хеджування цінових ризиків та проведення спекулятивних операцій.

Такі ринкові інструменти управління ціновими ризиками на біржах, як строкові контракти, використовуються для того, щоб заздалегідь зафіксувати ціни на бажаному рівні і тим самим скоротити ціновий ризик. Крім того, вони допомагають зробити цінову інформацію більш доступної учасникам ринку. Таким чином, завдяки системі біржової торгівлі, будь-який товаровиробник отримує можливість продати свій товар за реальну ринкову ціну й отримати максимально можливу вигоду, спрогнозувавши цінову ситуацію на ринку, а також спланувати й успішно розвивати своє виробництво.

20 листопада 2015 р. у Верховній Раді було зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо регульованих ринків та деривативів)» [8]. За результатами розгляду та обговорення законопроекту, профільний Комітет вирішив рекомендувати Верховній Раді України Проект Закону України в першому читанні прийняти за основу з подальшим доопрацюванням до другого читання. Автори законопроекту небезпідставно вважають, що для усунення зазначених проблем існує нагальна потреба в комплексному законодавчому врегулюванні принципів функціонування всіх так званих регульованих ринків, у тому числі аграрного: зокрема пропонується припинити дію Закону України «Про товарні біржу» у разі набуття чинності зазначеним новим законом і розпочати розбудову біржового товарного ринку практично з нульової позиції за новими «правилами».

Проте слід чітко усвідомлювати, що аграрний ринок з об'єктивних причин, апіорі, характеризується великою специфікою і тому повинен мати і особливі умови уніфікації регулювання: спільні із загально встановленими вимогами, разом з тим спеціальні, що враховують і задовольняють потреби ефективного збуту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

Висновки і перспективи. Нині гостро стоїть проблема створення в агропромисловому комплексі суцільного організованого ринку, тобто активізації біржової діяльності для вільного обігу товарів шляхом організованої торгівлі на базі спотових і строкових контрактів в умовах рівноправного доступу учасників, добросовісної конкуренції, ціноутворення на основі співвідношення попиту та пропозиції і, як результат, забезпечення ефективного функціонування аграрного виробництва.

Відсутність належного державного регулювання ринковими процесами на внутрішньому аграрному ринку призводить до його монополізації приватними торговельними організаціями й занепаду біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією та біржовими товарами аграрного походження.

Потрібна консолідація зусиль з боку держави та існуючої мережі діючих агропромислових бірж у напрямі розбудови організованого аграрного ринку. Для цього необхідне створення державного інституту з регулювання та координації діяльності професійних учасників біржової торгівлі для оптимального співвідношення елементів ринкової економіки та державної участі.

Список літератури

1. Бернштейн Б. Л. Напрями активізації біржового ринку / Б. Л. Бернштейн, О. П. Комарницька // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 112–116.
2. Солодкий М. О. Біржова торгівля товарними деривативами: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні / М. О. Солодкий, В. О., Яворська. – К. : ЦП Компринт, 2015. – 280 с.
3. Саблук П. Т. Товарні біржі в Україні: аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку / П. Т. Саблук, О. М. Шпичак, Г. О. Шевченко та ін. – К. : ІАЕ, 1997. – 428 с.
4. Аграрна біржа України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.agrex.gov.ua
5. Публічне акціонерне товариство «Аграрний фонд» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrofond.gov.ua>
6. Про державну підтримку сільського господарства України : закон України № 1877-IV від 24 червня 2004 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо регульованих ринків та деривативів) : проект Закону України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57159

References

1. Bershtein, B. L. (2005). Napryamy aktyvatsiyi birzhovogo rynku [Directions enhance exchange market]. agriculture economy, 8, 112–116.
2. Solodkyi, M. O., Yavorska, V. O. (2015). Birzhova torgivlya tovarnymy deryvatyvamy: svitovyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Exchange trade commodity derivatives : international experience and prospects in Ukraine]. Kyiv, Ukraine: «TsP Komprynt», 280.
3. Sabluk, P. T., Shpychak, O. M., Shevchenko, G. O. and other (1997). Tovarni birzhi v Ukraini: analiz diyalnosti, zakonodavche pole, perspektyvy rozvytku [Commodity exchange in Ukraine : analiz activities, legal framework, prospects]. Kyiv, Ukraine: IAE, 428.
4. Agrarian exchange. Available at: <http://agrex.gov.ua>.
5. Public joint-stock company "Agrarian fund. Available at: <http://agrofond.gov.ua>.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004). The Law of Ukraine "On State Support of Agriculture of Ukraine". Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5178-VI> (Accessed 10 June 2016).
7. State Statistics Committee of Ukraine. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004). The bill of Ukraine " On amendments to some legislative acts of Ukraine (concerning regulated markets and derivatives)". Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57159.

РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗОВАННОГО АГРАРНОГО РЫНКА В УКРАИНЕ

**С. А. Стасиневич,
С. Н. Валявский**

Аннотация. В настоящее время остро стоит проблема создания в агропромышленном комплексе сплошного организованного

рынка, то есть активации биржевой деятельности для свободного обращения товаров путем организованной торговли на базе спотовых и срочных контрактов в условиях равноправного доступа участников, добросовестной конкуренции, ценообразования на основе соотношения спроса и предложения.

В статье представлены результаты анализа проблем современного состояния аграрного рынка Украины и предложения по его дальнейшему эффективному функционированию путем развития биржевого сегмента.

В процессе исследования и изложения материалов использованы общенаучные и статистические методы, в частности метод сравнения, анализа и синтеза, структуризации, графический.

Несмотря на наличие 550 бирж, через биржи на внутреннем рынке сельскохозяйственными предприятиями реализуется мизерная часть продукции. Аналогичная ситуация сформировалась и по внешнеэкономическим операциям с агропродукцией: сделки только фиксировались (регистрировались) на аккредитованных биржах, а фактически заключались (сегодня исключительно заключаются) трейдерами.

Нужна консолидация усилий со стороны государства и существующей сети действующих агропромышленных бирж в направлении развития организованного аграрного рынка. Для этого необходимо создание государственного института по регулированию и координации деятельности профессиональных участников биржевой торговли для оптимального соотношения элементов рыночной экономики и государственного участия.

Ключевые слова: аграрный рынок, рыночные отношения, биржевая торговля, государственное регулирование, тенизация

DEVELOPMENT OF ORGANIZED AGRARIEN MARKET IN UKRAINE

**S. A. Stasinevych,
S. N. Valiavski**

Abstract. Today, the acute problem of creation in the agricultural sector of the continuous organized market, i.e the activation of exchange activity for the free circulation of goods by an organized trade on the basis of spot and futures contracts in terms of equal access of participants, fair competition, pricing based on supply and demand.

The article presents the results of the analysis of the problems of the current state of the agricultural market of Ukraine, and proposals for the effective functioning of its further development through the exchange segment.

In the process of research and presentation materials used by the general scientific and statistical methods, such as comparison, analysis and synthesis, structuring, graphic.

Despite the presence of 550 of exchanges through the exchange in the domestic market of agricultural enterprises realized a tiny fraction of

production. A similar situation emerged and foreign economic operations with agrarian products: the deal is only recorded (registered) in the accredited stock exchanges, and actually consisted of (today exclusively lie) traders.

We need to consolidate the efforts of the State and the existing network of existing agro-industrial exchanges in the direction of development of the organized agricultural market. This requires the establishment of the State Institute for the regulation and coordination of the activities of professional participants of stock trading for optimal ratios of the elements of the market economy and public participation.

Keywords: *The agricultural market, market relations, exchange trade, government regulation, shadowing*

УДК 338.43 : 504.062

«ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА» ЯК НОВА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

О. М. ФАЙЧУК,

кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністративного
менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

e-mail: faychuk_alex@ukr.net

Анотація. *Нині, унаслідок нераціонального ведення сільського господарства, на планеті, значною мірою загострилась екологічна проблема, що ускладнює вирішення глобальної продовольчої проблеми. З метою вирішення проблеми в межах Програми з охорони довкілля було запропоновано впровадження механізмів «зеленої» економіки. Однак, зважаючи на наявність офіційної інтерпретації поняття «зелена» економіка фахівцями ЮНЕП та існування ряду визначень українських вчених, на сьогодні дана дефініція залишається дискусійною. Саме тому, метою статті є уточнення змісту поняття «зелена» економіка, а також узагальнення доказів ефективності прийомів і методів «зеленої» економіки у глобальному сільському господарстві, на основі чого обґрунтувати їх доцільність у вітчизняному аграрному секторі.*

У статті, за допомогою загальнонаукових методів аналізу та логіки, було конкретизовано та сформульовано уточнене визначення поняття «зелена» економіка. Встановлено, що «зелена» економіка передбачає взаємозв'язок трьох систем: економічної, екологічної і соціальної, спільною основою яких є людина. Доведено, що дана дефініція, крім ефекту поліпшення добробуту та соціальної рівності має включати і збереження людського здоров'я. Разом із тим, комплексний